

1992

Piet Kooijman
'OUDERWETS EN POSTMODERN TEGELIJK'

"Of de socialistische beweging laat haar kreupele paard, de arbeidersklasse, los, en erkent openlijk haar misslagen, of de teleurgestelde jongeren zetten zich onafhankelijk van haar op een nieuw paard". Dit citaat zou rechtstreeks uit de mond van Felix Rottenberg en andere tot inkeer gekomen socialisten opgetekend kunnen zijn. Toch werd deze moderne gedachte al in 1935 verwoord door Piet Kooijman, de spreekbuis van de zogenaamde 'Alarmisten'. Zijn brochure *'Heden, verleden en toekomst in zakformaat'* werd voor de Tweede Wereldoorlog enkele malen herdrukt; kreeg in de jaren zestig opnieuw aandacht (van *De Vrije* en *Provo*); en werd aan het begin van de jaren tachtig door militante werklozen uit de kraakbeweging (*Bluf!*) als een politieke legitimering van het 'proletarisch winkelen' beschouwd. Er zijn slechts weinig Nederlandse geschriften die zo'n aanzienlijke rol gespeeld hebben in de diverse libertaire beweging van de twintigste eeuw. Het is dan ook niet verwonderlijk dat *De As* Kooijman heeft opgenomen in haar curieuze reprintreeks waarin eerder al prachtige herdrukken verschenen van brochures van Tamminga, Eikeboom en Bedeaux & Fraanje. De werkjes vormen een bewijs van de diversiteit en originaliteit van het libertaire denken van de 'oude' anarchistische beweging.

Het boekje van Kooijman behoort zonder meer tot onze anarchistische klassiekers. Juist bij het herlezen van de tekst blijkt dat hij balanceerde op de grens van het 'oude' en het 'nieuwe' vrijheidslievende denken. Enerzijds was Kooijman een orthodoxe dialecticus die het (marxistische) primaat van de economische verhoudingen vooropstelde en een optimistisch vooruitgangsgeloof koesterde. En hierin verschilde hij slechts weinig van de communisten en syndicalisten die eveneens een vulgair materialisme aan de dag legden. Aan het einde van de jaren dertig zou hij het historisch-materialisme overigens als "kwakzalverij" afdoen. Zijn sociaalfilosofische dialectiek is weinig creatief van aard en we treffen in de jaren twintig en dertig heel wat meer van dergelijke pseudo-wetenschappelijke analyses van de samenleving aan; denk bijvoorbeeld aan de socialisten en fascisten uit de school van Bolland. Maar door zijn consequent vasthouden aan het materialisme en de dialectiek wist hij de socialistische beweging in zijn dagen een behoorlijke veeg uit de pan te geven.

Het kapitalisme (these) had de arbeidersbeweging als tegenbeweging opgeroepen (antithese) en beide hadden zich nu met elkaar versmolten tot een burgerlijke en conservatieve klasse met een kapitalistisch karakter (synthese). Het huidige socialisme, zo stelt Kooijman, bestendigt aldus het voortbestaan van het kapitalisme en door het vasthouden aan begrippen als 'klasse' en 'arbeidersbeweging' zou het socialisme iedere vooruitgang in de weg staan. De socialistische beweging zou zich moeten losmaken van de arbeidersbeweging om zich te wortelen in een nieuwe antithese die hij omstreeks 1935 aangekondigd zag in het groeiende aantal dak en werklozen. Kooijman noemde deze 'outcasts' de "gedeclasserden" en bestempelde hen als de nieuwe revolutionaire voorhoede. Veel succes had zijn theorie zeker niet. In de jaren twintig verliep de strijd tegen de loonarbeid (denk aan het werk van Herman Schuurman en *De Moker*) nog redelijk succesvol. Maar in de jaren dertig hadden de anarchisten geen antwoord op de massale - door de arbeidersklasse als ongewenst beschouwde - werkloosheid. Desondanks gaf Kooijman werklozen en

buitengesloten hun zelfrespect weer terug. En juist op dit emancipatorische vlak ligt zijn grootste verdienste.

Nog opmerkelijker is Kooijmans dynamische en antistatische wereldbeschouwing die vandaag de dag hoogst actueel aandoet. Ik zou zijn denken hier als libertair willen kenschetsen. In tegenstelling tot de meeste anarchisten van zijn tijd was zijn visie niet statisch-ideologisch van karakter. Hij droomde niet van een toekomstige anarchistische maatschappij die na een geslaagde revolutie eeuwig en onveranderlijk zou voortduren maar benadrukte juist het dynamische en tijdelijke karakter van de menselijke samenleving. Er bestaat geen oerrecht en er bestaat geen eeuwig recht, zo betoogt hij in *'Heden en Verleden'*. Bovendien is de mens een complex en tegenstrijdig wezen die in zijn dagelijkse praktijk nooit voldoet aan het tweedimensionale mensbeeld dat de socialisten ontworpen hadden: "*Vandaag overweegt bij de arbeider het saamhorigheidsgevoel in nationaal verband, weet hij zich staatsburger, morgen zegeviert zijn klasse-instinct en maakt hij zich wijs boven-nationaal te zijn*". Volgens Kooijman is de mens nu eenmaal een wispelturig individu dat beheerst wordt door zijn eigen belangen en verlangens. Kooijman toont zich hier een postmodern denker 'avant-le-lettre'.

Ook wees hij het antropocentrisme af en meende dat de mens niet meer is dan een "natuurproduct". Spinoza's idee van de "natura naturata" - zeer populair in de 'oude' beweging - weerklinkt hier. De ontwikkeling van de mensheid van een minder volmaakt naar een meer volmaakt bestaan is volgens Kooijman een natuurlijke ontwikkeling (determinisme) en daarom heeft de mens tot plicht de vooruitgang te dienen. Het negeren van de vooruitgang resulteert in het voortbestaan van godsdiensten en politieke ideologieën als het nationaal-socialisme. Daarom verzette hij zich fel tegen ieder pessimisme. Het is immers "de vrees voor de toekomst der mensheid" die de mens uitlevert "aan typen als Hitler". Kooijmans woorden waren niet speciaal gericht tot de anarchisten. Hij riep zijn gehoor juist op zich te bevrijden van "nationale, klasse of andere groepsvooroordelen".

Kooijmans lofzang op de ondergang van het socialisme lijkt nu actueler dan ooit. Behalve *'Heden en Verleden'* bevat de brochure tevens het actieprogramma van de Alarmisten (die communisme, socialisme en fascisme als "onmaatschappelijk" veroordeelden) en een stineriaanse kijk op "De vooruitzichten der arbeidersbeweging". Bovendien besluit de reprint met een kleine biografische schets van de hand van Hans Ramaer over Piet Kooijmans avontuurlijke leven. Wie Lieuwe Hornstra's portret van Kooijman kent treft hier weinig nieuws aan. Laten we hopen dat Hans Ramaer vaart zet achter zijn lang beloofde boek over deze merkwaardige rebel die zeker een plaatsje verdient in de marginale cultuurgeschiedenis. Voorlopig heb je voor vijf piek al een leuke introductie te pakken.

P.A. Kooijman, *Heden, Verleden en Toekomst in Zakformaat* (1935). Opnieuw uitgegeven door *De As* in haar reprintserie (Moerkapelle 1992). 54 pagina's.